

4. Πατριωτισμός (Φιλοπατρία) – Εθνικισμός – Σοβινισμός

Ο **εθνικισμός** εμφανίστηκε ως μια πολιτική ιδεολογία αλλά και πρακτική και νοοτροπία, σύμφωνα με την οποία άτομα της ίδιας εθνότητας πρέπει να είναι ελεύθερα να συγκροτήσουν ένα δικό τους κράτος. Στην ουσία πρότεινε ως βάση της πολιτικής ενότητας, όχι τη φυλή, τη θρησκεία ή τον μονάρχη, αλλά το έθνος ως λαό - δήμο.

Πρόκειται για ιδεολογία που προέρχεται από τον ευρωπαϊκό Διαφωτισμό και διαδόθηκε ως επαναστατική πρακτική με τη Γαλλική Επανάσταση: Ο εθνικισμός, όπως εμφανίστηκε κατά τον 18ο αιώνα, υπήρξε δημοκρατικός και έδινε βαρύτητα όχι μόνο στα κοινά πολιτιστικά χαρακτηριστικά των εθνών (η συγκρότησή τους είχε αρχίσει ήδη από τον ύστερο μεσαίωνα) αλλά και στην ιδιότητα του πολίτη και την επιθυμία του να ανήκει στο έθνος – λαό (βλ. τον ορισμό του έθνους από τον Ρενάν ως ένα «καθημερινό δημοψήφισμα»).

Αυτή η εθνικιστική -πατριωτική και δημοκρατική- ιδεολογία διαμόρφωσε τις συνειδήσεις των επαναστατημένων Ελλήνων του 1821 και οδήγησε στην ανεξαρτησία της Ελλάδας.

Στο τελευταίο τέταρτο του 19ου αιώνα και ύστερα από την υποχώρηση των ιδεών του Διαφωτισμού, την επιρροή του ρομαντισμού, την εμφάνιση του κοινωνικού δαρβινισμού, του ρατσισμού και του πολιτικού ανορθολογισμού, η σημασία του εθνικισμού και της έννοιας του έθνους άλλαξαν. Τα πολιτιστικά και βιολογικά στοιχεία του έθνους απέκτησαν προτεραιότητα, η δημοκρατία και η ιδιότητα του πολίτη υποβαθμίστηκαν και ο λαός διαχωρίστηκε από το έθνος. Σημασία δόθηκε αποκλειστικά στην κοινή καταγωγή, το αίμα, τη γλώσσα, τη θρησκεία, τις παραδόσεις (ιδιαίτερα τις λαϊκές, που εκείνη την εποχή ανακαλύπτονταν), ενώ αγνοήθηκαν τόσο η δημοκρατική μορφή του πολιτεύματος (και ένας μονάρχης ή δικτάτορας μπορούσε να εκπροσωπεί το έθνος ως αφηρημένη πολιτιστική ουσία) όσο και ο ελεύθερος να αυτοκαθοριστεί πολίτης. Το ζήτημα του ποιος ανήκει σε ένα έθνος αποφασιζόταν πλέον με αντικειμενικά κριτήρια από την πολιτική εξουσία, τους επαγγελματίες ιστορικούς της, αργότερα δε και από γιατρούς και βιολόγους. Ο λαός δεν μπορούσε να ταυτίζεται πια με το έθνος, γιατί περιελάμβανε και άλλες εθνικές μειονότητες, το ζήτημα των οποίων μετατράπηκε σε ένα από τα σημαντικά θέματα εσωτερικών και εξωτερικών συγκρούσεων.

Είναι αυτός ο εθνικισμός ή υπερεθνικισμός που διαμόρφωσε το ιδεολογικό πλαίσιο το οποίο οδήγησε στους δύο παγκόσμιους πολέμους και έφθασε σε απόλυτο παροξυσμό με τον φασισμό. Έτσι σε εμάς, η έννοια παραδόθηκε με απολύτως αρνητικό περιεχόμενο. Για αυτόν τον λόγο κάποιιοι προτείνουν, χωρίς η πρόταση αυτή να έχει συναντήσει καθολική αποδοχή, τον όρο **εθνικισμός** για τη δημοκρατική και πατριωτική ιδεολογία του 18ου και 19ου αιώνα, αποδίδοντας στον όρο εθνικισμός αποκλειστικά αρνητικό περιεχόμενο.

Ο όρος **πατριωτισμός** είναι μάλλον συνώνυμος με τον δημοκρατικό εθνικισμό του 18ου και 19ου αιώνα, αν και σήμερα περισσότερο θεωρείται ταυτόσημος με την έννοια της **φιλοπατρίας** (φιλοπατρία είναι η αγάπη για τη γη του πατρός, την πατρική γη), η οποία δηλώνει ένα συναίσθημα αγάπης για την πατρίδα χωρίς καμιά αρνητική αξιολόγηση για τις πατρίδες των άλλων και απέχει πολύ από την οργανωμένη ιδεολογία και το πολιτικό πρόγραμμα που είναι ο εθνικισμός σε οποιαδήποτε εκδοχή του.

Ο **σοβινισμός** είναι η ακραία και άλογη αφοσίωση στην ιδέα και σε ό,τι θεωρείται «αποστολή» ενός έθνους. Ταυτίζεται με τον υπερεθνικισμό και την επιθετικότητα απέναντι στα άλλα έθνη. Ο όρος έλκει την καταγωγή του από τον Νικολά Σοβέν, έναν στρατιώτη του Ναπολέοντα Βοναπάρτη κατά τη διάρκεια της Πρώτης Γαλλικής Αυτοκρατορίας, ο οποίος εκδήλωνε υπέρμετρη αφοσίωση στον αυτοκράτορα.